

Posudek oponenta disertační práce

Peter Ondreička: Mediálny obraz posednutia v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočí, Praha 2024, 227 stran, disertační práce předkládaná na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy.

I. Stručná charakteristika práce

Hned v úvodu svého oponentského posudku musím předeslat, že téma disertační práce Petera Ondreičky považuji za atraktivní a záslužné. Minulému i předminulému století se v rámci historiografie dostalo různých označení a identifikací. Možná šlo o věk revolucí či (posléze) impérií, jak psal například britský historik Eric Hobsbawm. V každém případě autorem sledované období 2. půlky 19. století a první desetiletí století následujícího představují velmi dynamické období vzniku a intenzivního rozvoje moderní (nejen) evropské společnosti, třebaže v podobě vzájemně se stýkajících a potýkajících národů a národních hnutí – svět halící se do páry a poháněný elektrickou energií zrychloval svůj vývoj, rozum hodlal zvítězit nad pověrou, na (bílé evropské) lidstvo čekaly lepší zítřky, rozvíjely se technické znalosti či hygienické vědění. Svět byl vnímán selektivně čteným darwinismem...

Tématem předkládané disertační práce však Peter Ondreička v důsledku ukazuje, že úspěšný pochod modernizace/modernity nebyl zas tak všeobecně přímočarý. Práci, v níž se věnoval mediálnímu obrazu posednutí, totiž připomněl existenci odlišných racionalit a vědění (včetně jejich aktérů a nástrojů re-produkce), jež by na první pohled nemusely nutně zapadat do našich představ o moderních časech vědeckého a technického pokroku širšího přelomu 19. a 20. století. Současně ale v důsledku (byť je otázkou, nakolik reflektovaně) upozornil na mocenské nároky a hegemonní snahy *městského/měšťanského liberálního rozumu*.

V obhajované práci se autor rozhodl analyzovat mediální obrazy posednutí v dobovém periodickém tisku. V rámci obsáhlého korpusu periodik sledoval rozličné a samozřejmě někdy i protikladné pojetí a obrazy posednutí – *samozřejmě protikladné*, neboť se pisatel rozhodl sledovat pojetí posednutí na stránkách různých ideových/politických listů. Čtenáři tak nabízí vhled na stránky listů liberálních, katolických či sociálnědemokratických. Prostorově zůstal u tisku vycházejícího na území habsburské monarchie, konkrétně v její předlitavské části. Popasoval se tudíž s novinami česko- i německojazyčnými.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Z práce je podle mého čtenářského soudu zřejmý autorův zájem o téma a snaha o jeho maximální uchopení. Jedná se tudíž o text bohatý na dílčí informace a sdělení, který je vystavěn na dobrém přehledu o dobovém tisku (a jeho obsahu). Nepochybuji o tom, že vyhledání, čtení a následující parafráze zapojených zmínek o posednutí bylo časově náročné a vyžadovalo i náležitě jazykové kompetence na straně autora. S ohledem na dosud zmíněné mě proto mrzí, že pisatel celé dílo nerámoval konkrétním (problémově orientovaným) tázáním spojeným se zdůvodněním výběru jinak atraktivního tématu. O tom se však zmíním ještě dále.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. *Struktura argumentace.*

Text je přehledný a logicky strukturovaný. V rámci práce postupuje autor vůči čtenáři vstřícně. V rámci „obligátního“ úvodu Peter Ondreička zrekapituloval dosavadní stav bádání, zmínil pramennou základnu výzkumu, avizoval dílčí výzkumné otázky. Krátce zmínil rovněž metodu výzkumu, za níž označil diskurzivní analýzu. Za důležitou kontextualizující kapitolu považuji část věnovanou změnám ve společnosti 19. století. Obdobnou roli měly i kapitoly věnované exorcismu a posednutí a následně periodickému tisku v 19. století.

Na zmíněné (z mého pohledu vesměs stále úvodní) kapitoly posléze navázalo samotné tělo disertační práce, tedy obsáhlejší oddíl konečně věnovaný mediálnímu obrazu posednutí. V jeho rámci pisatel rozdělil svou pozornost mezi jednotlivé případy posednutí vědomě „asymetricky“. Mediálně „vydatnější“ události v Morzine a Wemdingu popsal detailněji. Ty méně frekventované posléze shrnul v tematicky pojatých podkapitolách. Práci nakonec uzavírá shrnující, potažmo částečně opakující závěr.

2. *Formální úroveň práce*

Z formálního hlediska nelze podle mého soudu práci nic zásadního vytknout. Jak jsem psal v předcházejícím bodě, text má logickou a přehlednou strukturu. Je psán jasným a srozumitelným jazykem. Autor zapojil do díla několik obrazových příloh. Možná osobně trochu lituji, že jich nebylo více, slovní sdělení textu by totiž vděčně doplnil o ikonografii posednutí. Tedy pokud se ilustrace/obrázky vyskytují v samotném tisku. Svou poznámku však nechápu jako kritiku díla. Poznámkový aparát je odpovídající – autor adekvátně odkazuje na primární i sekundární zdroje. Mé znalosti slovenštiny mi neumožňují vyjádřit se kompetentně

ke gramatice díle. Nemám pocit, že bych v práci zaznamenal vyšší míru překlepů.

3. *Práce s prameny či s materiálem*

Snaha o poctivý a intenzivní přístup k tématu se projevila rovněž na práci s pramenným materiálem. Autorův přístup a snad i metodu práce totiž charakterizuje snaha o maximální míru evidence dobových příspěvků pojednávajících o posednutí, které autor na stránkách disertace parafrázuje. V této souvislosti bych chtěl nicméně vyjádřit jednu ze svých nejistot při čtení díla – místy jsem si nebyl vlastně jist, kde je v autorově podání hranice mezi parafrází obsahu jednotlivých dobových článků a jejich analýzou. Současně však platí, že na dílčí badatelské otázky, které Peter Ondreička zmínil v úvodu práce, rovněž postupně odpovídá. V každém případě však platí, že v rámci předkládané disertace máme co do činění s poctivou heuristikou – čtenář má díky autorově evidenci a parafrázím obsahu dobrý přehled o tom, jak dobový tisk o posednutí psal.

4. *Vlastní přínos a dílčí připomínky k práci*

Za vlastní přínos práce považuji zohlednění samotného tématu posednutí, respektive jeho mediálního obrazu. Jak jsem psal již výše, autor svým textem poukázal na skutečnost, že v rámci (vývoje) moderní evropské společnosti nelze generalizovat a nahlížet ji jako jeden homogenní celek. Že vedle vědeckého, technického, ideového „pokroku“ a *spění vpřed* bychom na starém kontinentě na širším přelomu 19. a 20. století našli místa charakterizovatelná prostřednictvím „alternativních“ hodnot, norem, myšlenek, racionalit a vědění.

Za přínosné považuji rovněž zohlednění geografického prostoru zkoumaného tisku, totiž že pisatel nezůstal pouze u českojazyčného tisku, ale zohledněním prostředí předlitavské části habsburské monarchie mohl v práci překročit národní hranice a (jak moc ale ne-reflektovaně?) uvažovat o hodnotách sdílených napříč národními tábory.

Coby oponent mám nicméně s hodnocením práce specifický problém, jenž souvisí s jejím tematickým zaměřením a hlavně koncepcí. Text se věnuje mediálnímu obrazu posednutí a proklamativně se opírá o diskurzivní analýzu. Nejde tak ani vlastně o faktografii, tedy data, místa, aktéry. Těžištěm práce je totiž nakonec evidence a výklad dobových novinových článků. S nimi se přitom hodnotiteli vede dialog či přímo polemika obtížně. Koneckonců o tématu ví v tuto chvíli samozřejmě víc Peter Ondreička, než já coby oponent. Zaměřím se proto na

konceptu práce, v jejímž případě jsem sám pro sebe identifikoval dva slabší momenty, respektive aspekty, které v mých očích oslabují celkové vyznění díla.

V první řadě jsem postrádal v práci jasně pojmenovaný zastřešující cíl. Jistě, autor si klade dílčí otázky, jež vychází z deklarovaného úmyslu *analyzovat*. Domnívám se však, že téma práce by si zasloužilo klíčovou/zastřešující otázku, pro níž by byla *analýza* nikoli cílem výzkumu, ale prostředkem pro zodpovězení navazujícího, problémově formulovaného tázání. Koneckonců sám představil diskurzivní *analýzu* jako metodu práce, nikoli její cíl. Zastřešující problémově orientovaná otázka vyřčená v úvodu a zrekapitulovaná/zodpovězená v závěru by ovšem čtenáři sdělila, jak a proč se vlastně tématu věnovat, proč se jím zabývat: co nám mediální obraz posednutí říká o kom a o čem notabene ve vztahu ke sledovanému mnohonárodnímu předlitavskému prostředí?

Není tomu tak, že by autor jistě odpovědi ve svém textu nenabízel. „Úderné“ zastřešující tázání predestinované explicitně v úvodu a posléze zreflektované v závěru by práci nicméně vhodně rámovalo. A jako čtenář bych jím chtěl být v průběhu čtení textu veden. Stejně jako bych chtěl od počátku vědět, proč se tedy vlastně tématem zabývat, notabene proč ve zvoleném časovém období? Je sledované období něčím specifické? Umožňuje nějak konkrétně uvažovat... (a opět) o kom a/či o čem? Jakoby autor nechtěl razantněji vykročit za pomyslnou hranici analýzy samotného tisku a zůstával povětšinou práce v klidném prostředí evidence a rekapitulace obsahu novinových textů.

Osobně rovněž lituji, že se pisatel detailněji nerozepsal o metodologii práce či o konceptuálních inspiracích a oporách výzkumu. Velmi krátce sice zmínil diskurzivní analýzu, škoda však, že se o této metodě ve vztahu k vlastnímu výzkumu více nerozepsal (proč tato volba, co danému výzkumu přináší – regulace diskurzu, jeho mocenské aspekty, vyjednávání *normálního* atd.). Koneckonců různé autority pojímají diskurzivní analýzu rozličně.

Podobně nejistý jsem byl a zůstal i v případě konceptuálního zaštitění výzkumu. Jako produktivní by se mi vzhledem k tématu jevily stále populární *dějiny* a *circulace vědění*, zohledňující jeho (individuální, kolektivní či institucionální) aktéry, média i proměny a role v různých situacích či prostředích – zajímavé by třeba bylo nahlédnout a domýšlet tímto prostřednictvím přejímání zpráv o posednutí některými sledovanými listy. Hlubší reflexe metodologie díla či jeho konceptuálního zaštitění by přitom autorovi jistě pomohly v dalších interpretacích zkoumaného materiálu.

IV. Dotazy k obhajobě

Jaké byly autorovy konceptuální inspirace? Jaký koncept/koncepty by vyzdvihl jako klíčové a právě inspirativní pro svůj výzkum?

V čem autor spatřuje opodstatnění a přínos diskurzivní analýzy pro předkládaný výzkum?

Kdo je hlavním aktérem autorova výzkumu, potažmo předkládané disertační práce? Jsou to autoři textů? Posedlí? Účastníci exorcismu? O kom tedy autorův výzkum vlastně vypovídá?

Byl tisk (coby vlastně elitní prostředek) jediným médiem re-produkce zpráv a informací o sledovaných případech? Aniž bych sám znal odpověď, chci se ujistit, zda se nedochovala nějaká lidová tvorba, díla/produkty lidového/místního prostředí alternativní vůči tiskovým zprávám a expertnímu psycho-názoru?

Rád bych na tomto místě požádal autora o zobecňující/klíčové sdělení práce: jaké sdělení obhajované disertace považuje autor práce za klíčové a zastřešující? A co nám umožňuje myslet o společnosti širšího přelomu 19. a 20. století? Proč se tématem zabývat?

V čem sám autor spatřuje přínos své práce a jak/kam ji situuje v rámci dosavadního bádání?

V. Závěr

Disertační práci Petera Ondreičky považuji v principu za dobře zpracovanou a obohacující naše pohledy na moderní (středoevropskou) společnost širšího přelomu 19. a 20. století.

Práci doporučuji k úspěšné obhajobě a předběžně ji klasifikuji *prospěl*.

19. července 2024

doc. PhDr. Jan Randák, Ph.D.